

**ÎNVĂȚAREA SOCIALĂ
ȘI EMOȚIONALĂ**
Repere teoretice și praxiologice

Cuvânt-înainte de Otilia Clipa și Andreea Bordeianu

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE / 9**INTRODUCERE / 15****CAPITOLUL I. NECESITATEA ȘI CONCEPTUALIZAREA ÎNVĂȚĂRII SOCIALE ȘI EMOȚIONALE / 21***I.1. Necesitatea apariției învățării sociale și emoționale / 21**I.1.1. Contextul global contemporan relevant pentru învățarea socială și emoțională / 21**I.1.2. Învățarea socială și emoțională ca soluție la provocări particulare pentru starea de bine a copiilor / 25**I.2. Cadrul conceptual al domeniului / 32**I.2.1. Conceptele de învățare și competență socială și emoțională / 32**I.2.2. Alte concepte din câmpul semantic al învățării sociale și emoționale / 36**I.3. Originile și evoluția învățării sociale și emoționale / 40**I.3.1. Rădăcinile teoretice ale învățării sociale și emoționale / 40**I.3.2. Originile praxiologice pedagogice ale învățării sociale și emoționale / 43***CAPITOLUL II. STADIUL ACTUAL AL CUNOAȘTERII ȘI PRACTICII ÎN DOMENIUL ÎNVĂȚĂRII SOCIALE ȘI EMOȚIONALE / 47***II.1. Teorii relevante pentru domeniul învățării sociale și emoționale / 47**II.1.1. Principalele paradigme ale inteligenței emoționale / 47**II.1.2. Alte teorii relevante: Teoriile inteligențelor multiple și ale învățării sociale / 55**II.2. Cercetări privind eficiența programelor și beneficiile dezvoltării abilităților sociale și emoționale / 58**II.2.1. Aspecte cu caracter general / 58**II.2.2. Studii privind eficiența și beneficiile / 60**II.3. Învățarea socială și emoțională – o nouă viziune asupra educației în SUA / 70**II.4. Aspecte sociale și emoționale ale învățării în Marea Britanie / 74**II.5. Prezența elementelor de învățare socială și emoțională în alte sisteme educaționale / 78**II.6. Preocupări specifice problematicii învățării sociale și emoționale în România / 94***CAPITOLUL III. IMPLEMENTAREA ÎNVĂȚĂRII SOCIALE ȘI EMOȚIONALE ÎN ȘCOALĂ / 117***III.1. Studii referitoare la implementarea programelor / 117**III.2. Cerințe în planul managementului educațional / 121**III.3. Implicarea familiei și a comunității / 128**III.4. Finalități / 130**III.5. Conținuturi – Programul SEAL / 141*

III.6. Strategii / 166

III.7. Evaluarea / 184

ÎN LOC DE EPILOG. Model procesual de integrare a învățării sociale și emoționale în România / 203

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ / 213

INTRODUCERE

Motto-ul cărții:

*Poartă-te cu elevii tăi așa cum ți-ai dori să se poarte
alții cu propriii tăi copii!*

Interesul față de domeniul educației sociale și emoționale a apărut odată cu transformarea sistemelor sociale și educaționale care și-au rafinat nevoile și idealurile pe măsura evoluției conștiinței umane. Trecerea umanității de la supraviețuirea din resursele produse prin cultivarea pământului, cât și a tehnologizării specifice erei industriale și post-industriale, a permis reflectarea mai profundă asupra nevoilor emoționale și spirituale. Sistemele educaționale au răspuns în aceeași măsură, translând de la o educație de masă bazată pe criterii de productivitate și calificare strictă, către respectarea nevoilor individualizate de învățare ale elevilor, cât și mutarea accentului de pe achiziția de informații către dezvoltarea unor competențe-cheie atotcuprinzătoare și foarte versatile, potrivite unei ere post-tehnologice. Astfel, s-a născut interesul față de o componentă complementară educației academice și anume educația socială și emoțională. Dacă altădată, devenirea ca om aparținea exclusiv contextului familial (vezi educația primită în cei șapte ani de acasă) complexitatea psihicului uman și a relațiilor sociale coroborată cu noile descoperiri din neuroștiințe, impun ca educația socială și emoțională să nu mai poată fi lăsată în responsabilitatea nimănui. De aceea, perspectiva propusă de această carte evidențiază tocmai asumarea responsabilității transformării personale a fiecărui elev de către sistemele școlare. În acest sens, se propune integrarea acestei componente emoționale și sociale într-un cadru formal, cu cerințe didactice specifice, cu abordare sistematică și extensivă în toți anii de studiu și cu predare de către specialiști dedicați. Implementarea unei schimbări de o asemenea anvergură în cadrul unui sistem educațional are nevoie de documentare teoretică profundă, de politici educaționale coerente, de o pilotare și implementare bazată pe criterii științifice de pedagogie modernă.

Autoarea cărții a îmbinat achizițiile cognitive și experiențiale de peste 25 de ani împreună cu praxiologia în domeniul psihoterapeutic, al formării de formatori și al managementului educațional. Din aceste perspective multiple și transdis-

¹ Motto-ul cărții reprezintă o parafrază originală extrapolată pentru educatori a Regulii de aur de 24 de carate a lui Howard Gardner: „Poartă-te cu copiii tăi așa cum ți-ai dori să se poarte alții cu ei!”.

ciplinare, aceasta a realizat importanța covârșitoare a componentei profilactice a sănătății psihice și stării de bine a copiilor și necesitatea de studiu sistematic și formare de competențe în cadrul educației școlare. Nivelul de expertiză a autoarei a permis reflecția asupra unui domeniu fascinant: umanismul în educație și translatarea lui concretă ca practică ce formează abilități și competențe ce se pot antrena sistematic. În același timp, viziunea de ansamblu asupra educației și perspectiva de utilitate în viața cotidiană a adus ca preocupare problematica valorilor la care aderăm ca adulți și care sunt inculcate mai mult sau mai puțin conștient sub forma unor constructe ce își au fundația în anii timpurii ai școlarității.

Devenirea personală a autoarei, realizată în urma unor cursuri sistematice, ca parte a formării profesionale, sau ca experiență de viață din perspectiva multiplelor roluri sociale (profesor, părinte, formator, psihoterapeut, ghid și mentor de adulți) a permis recunoașterea utilității psihoeducației, pentru exprimarea socială ca adult. Cazurile aflate în programe de psihoterapie, cât și consultanța educațională sau familială obișnuită derulată în calitate de formator sau manager de proiecte educative, a îmbogățit experiența autoarei și a accentuat necesitatea intervenției preventive pentru menținerea stării de bine și a stării de sănătate psihică a copiilor.

Aceste actualizări mentale izvorâte din necesitățile stringente ale sistemului educațional s-au constituit într-un demers de ani de zile și ne-au împins să descoperim că, ceea ce simțeam și încercam să teoretizăm, exista deja în alte părți ale lumii, fusese conceptualizat și pus în practică sub forma educației sociale și emoționale. De mai multe ori pe parcursul acestui demers intelectual am constatat cu bucurie și dezamăgire că ceea ce descoperiserăm noi intuitiv și empiric era deja scris și teoretizat, surprinzător chiar într-un cadru-reper pe care noi îl gândisem anterior.

Este evident faptul că domeniul educației sociale și emoționale suscită din ce în ce mai mult interes la nivel mondial odată cu multiplicarea problemelor sociale, cu acutizarea lor, cu provocările complexe cărora indivizii trebuie să le facă față și insuficienței instrumentelor și competențelor personale de reacție la aceste aspecte. Diverse autorități internaționale, cum ar fi UNESCO, UNICEF, OECD, UE, OMS au tras semnale de alarmă privind schimbările sociale și în planul individualității, au trasat repere și au formulat recomandări pentru soluționarea sau abordarea eficientă a acestor provocări. Însăși adversitatea globală, reprezentată de pandemia de Covid-19, solicită ajustări ale conștiinței sociale, guvernată în vremuri tulburi, de haos, anxietate, amenințarea potențialelor de viitor și schimbări profunde la multiple niveluri. Esențialmente, sistemele educaționale rămân cele mai la îndemână autorități ce pot interveni în situații problematice, tocmai prin componenta lor de prevenție, formare și învățare.

Educația socială și emoțională a apărut ca o soluție pentru formarea abilităților de viață, de a ne descurca cu noi înșine și cu ceilalți, de a face alegeri după referențiale axiologice, contribuind astfel și la buna funcționare a comu-

nității în calitate de cetățeni activi. Promotorii acestui tip de educație, ce i-au putut identifica eficiența prin studii validate științific, merg până acolo încât o consideră o componentă complementară învățării academice, o adevărată revoluție în sfera educațională. Educația socială și emoțională este apreciată ca un cadru organizator pentru toate celelalte servicii profilactice din școală și altor programe de formare vizând aspecte etice, sanogenetice sau sociale. Aprecierea deosebită de care se bucură și impactul evident în cadrul programelor școlare formale și nonformale sunt susținute de efectele benefice manifestate în succesul școlar și profesional, în îmbunătățirea stării sănătății psihice și a comportamentului prosocial, în accentuarea incluziunii și creșterea performanței academice.

Aceste argumente ne-au determinat să conturăm cu aplecare sistematică domeniul educației sociale și emoționale cu ceea ce are mai pregnant la nivel internațional și să identificăm puncte de intrare și valorificare spre implementare în cadrul sistemului educațional românesc.

Capitolul I al cărții va realiza introducerea necesară pentru înțelegerea specifică domeniului educației sociale și emoționale, precizându-i „arborile genealogic” și principalele date de identificare între alte teorii și constructe cognitive. Cititorii vor putea înțelege ansamblul provocărilor contextului social actual la care educația socială și emoțională răspunde cu soluții și efecte ameliorative în ceea ce privește starea de bine a copilului. În continuare, vor fi „bombardați” de varietatea de concepte cu care operează domeniul, aplecându-se cu mai multă atenție asupra celor substanțiale, în mod detaliat. Mai apoi, vor avea ocazia să descopere rădăcinile cu caracter istoric apropiat, fie teoretice, fie pragmatice, din care educația socială și emoțională își trage seva conceptuală.

Dacă am merge mai în profunzime, am descoperi referirile la tendințele majore ale educației actuale care se situează în raport de interdependență cu domeniul educației sociale și emoționale, punctându-se concis și chestiunile problematice de la care cartea pornește. Se vor sintetiza într-o manieră personală cele mai importante provocări privind starea de sănătate psihică și de bine a copiilor, cu exemplificări pentru țara noastră: componenta preventivă și incidența tulburărilor psihice și comportamentale, fenomenul complex al violenței în sistemul educațional și cel al părăsirii timpurii a școlii. În ceea ce privește cadrul conceptual al domeniului, se definesc într-o formă mai amplă conceptele fundamentale de *învățare și competență socială și emoțională*. Pentru a oferi o perspectivă cât mai completă, se analizează succint și alte noțiuni corelative, propunându-se și o variantă de folosire ulterioară în România a conceptului de *educație socială și emoțională*. La sfârșitul capitolului se realizează o digresiune cu caracter istoric, apreciindu-se drept rădăcini teoretice Mișcarea Potențialul Uman, cât și teoriile inteligenței emoționale și ale învățării sociale. Se pun în lumină și o serie de inițiative educative cu conotație practică ce au contribuit la amplificarea semnificațiilor domeniului învățării sociale și emoționale așa cum este înțeles în prezent.

În capitolul al II-lea intenționăm să realizăm o surprindere cât mai elocventă a stadiului actual al cunoașterii în domeniul educației sociale și emoționale și în plan teoretic și în plan praxiologic, făcând un tur cognitiv prin mai multe țări ale lumii unde s-au dezvoltat asemenea inițiative. Vom purcede în această călătorie mentală de la expunerea succintă a principalelor paradigme ale inteligenței emoționale, ale inteligențelor multiple, ale învățării sociale, relevante pentru problematica domeniului. Ulterior, vom decela eficiența și beneficiile educației sociale și emoționale prezentate în câteva meta-analize ample realizate pe loturi mari de copii de diverse vârste. Vom poposi apoi în SUA, unde s-au înregistrat primele aplicații de tip școlar ale inteligenței emoționale, afirmând nevoia apariției lor, dar și contribuția deosebită adusă de Organizația CASEL la promovarea domeniului.

Având în vedere că un program sistematic, derulat pe scară largă ca inițiativă la nivel național este prezent în sistemul educațional britanic, ne-a determinat să ne concentrăm eforturile către evidențierea cadrului de manifestare și dezvoltărilor curriculare din această zonă. Ne-am orientat în mod natural către identificarea elementelor reprezentative și punctelor de atingere cu domeniul educației sociale și emoționale în diverse țări din Europa, dar și de pe alte continente, schițând și raporturile cu așa-numitele categorii cross-curriculare. În finalul capitolului am transpus diverse aspecte pe care le-am descoperit în contextul social și educativ românesc și care apreciem că sunt de interes pentru evoluția învățarea socială și emoțională în acest spațiu. Prin acest voiaj cognitiv inițiativ ne-am propus să reflectăm în conștiința educatorilor realitatea învățării sociale și emoționale în scopul înțelegerii cât mai exacte și aplicării principiilor ei în experiențele personale și profesionale.

Terminând excursul conceptual și istoric al educației sociale și emoționale, în capitolul III vom orienta interesul lectorilor către evoluțiile cu caracter pragmatic-aplicativ de manifestare a acestei componente specifice a educației. Vom face cunoscute rezultatele și sugestiile studiilor ce au investigat procesualitatea derulării programelor de învățare socială și emoțională realizate pe filieră anglo-saxonă, dar și celor autohtone. Era vital să expunem cerințele ce țin de planul managementului școlar, căci în opinia noastră managerii de la diferite nivele sunt factorii cheie ce ar putea influența integrarea optimă a învățării sociale și emoționale în sistemul educațional. Conturând o perspectivă sistemică, vom aborda și utilitatea implicării familiei și comunității în dezvoltarea armonioasă a copiilor, prezentând modalități clasice sau mai moderne de colaborare. Vom accentua și dimensiunea de ghid orientativ a lucrării, înfățișând într-un demers mai amplu, perspectiva mai didacticistă a educației sociale și emoționale, în consecință punctând finalitățile, conținuturile, strategiile și evaluarea specifică. Vom reda mai apoi câteva taxonomii ale finalităților, asociate cu reperele și valorile la care învățarea socială și emoțională se raportează. În ceea ce privește conținuturile și strategiile, vom detalia temeinic referințele fundamentale ale

Programului SEAL, dar și metode „împrumutate” din alte situații sociale de dezvoltare personală, dar care sunt utilizabile în acest context particular de învățare. Din punct de vedere docimologic, vom evidenția în mod distinct cele două componente ale evaluării referitoare pe de o parte la abilitățile copiilor, iar pe de alta la climatul școlar. Pentru a ușura munca de documentare a educatorilor, dar și consilierilor școlari, vom transmite și o gamă de instrumente psihopedagogice disponibile în alte părți ale lumii.

Credem că derularea pe o perioadă mai îndelungată de timp a unui program de învățare socială și emoțională reprezintă un demers necesar pentru educatori cât și pentru copii, deoarece acest tip de educație lucrează cu conținuturi delicate, cu strategii experiențiale, cu cerințe care nu se reduc doar la ora de predare, ci implică întregul ansamblu școlar, inclusiv familia și comunitatea. Am dorit astfel să încheiem acest circuit al cunoașterii în plan internațional, printr-o confruntare a concluziilor documentării cu cele deja existente în literatura de specialitate, lansând și perspective și argumente proprii. Aducând astfel argumente de ordin psihopedagogic bazate pe cercetarea empirică, și din perspectivă calitativă și cantitativă, deschidem timid calea către valorificarea învățării sociale și emoționale în sistemul educațional românesc.

Unul din beneficiile fundamentale ale programelor de învățare socio-emoțională, pe care noi l-am descoperit experiențial și care nu este foarte clar evidențiat în literatura de specialitate, este facilitarea cunoașterii aprofundate a elevului prin vizibilitate marcantă în context social și prin timpul scurt de colectare a informațiilor. Acesta poate fi un punct de pornire pentru o eventuală bază de colectare a datelor utilă pentru întregul sistem educațional prin persoanele care lucrează cu copilul. Fiind destul de riguroși pe parcursul cercetării observative citate, am pus la un loc și o serie de credințe vehiculate în cadrul programului care pot constitui un fundament pentru crearea și predarea curriculumului specific învățării sociale și emoționale. S-a propus un model procesual ce poate fi utilizat de către decidenți în cadrul unei politici educaționale de integrare a învățării sociale și emoționale în școala românească. În încheiere, s-au formulat recomandări concrete pentru actorii educaționali interesați în dezvoltarea programelor de învățare socială și emoțională.

În speranța că acest demers nu ne va copleși prin importanța și complexitatea problematicii educației sociale și emoționale, care se întrevede a fi una din descoperirile educaționale care își vor pune amprenta pe termen lung pe politica și practica școlară, ne vom continua misiunea de „trezire” a conștiinței și intuiției actorilor cu responsabilități educative: părinți, educatori, formatori, facilitatori, manageri, decidenți, mai explicit comunitatea în ansamblul ei.

*Capitolul I***NECESITATEA ȘI CONCEPTUALIZAREA
ÎNVĂȚĂRII SOCIALE ȘI EMOȚIONALE****I.1. Necesitatea apariției învățării sociale și emoționale****I.1.1. Contextul global contemporan relevant pentru învățarea socială și emoțională**

Declarația Universală a Drepturilor Omului stabilește principiile fundamentale ale drepturilor și libertăților umane, printre care și cel la educație: „Educația trebuie direcționată către dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului pentru drepturile și libertățile omului. Ea trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța și prietenia” (Declarația Universală a Drepturilor Omului, 1948, articolul 26, alineatul 2). Aceste idealuri transpuse valoric sunt, în esență, de natură socială și emoțională. În Raportul UNESCO din 1996 intitulat *Învățarea: comoara interioară* se evidențiază valoarea diversității ca principiu educațional și se sugerează că educația pe parcursul întregii vieți se bazează pe patru piloni:

- ***A învăța să știi*** – prin combinarea unor cunoștințe suficient de generale cu oportunitatea de a aprofunda un număr mic de subiecte. Aceasta mai înseamnă să înveți să înveți, astfel încât să beneficiezi de toate oportunitățile de-a lungul vieții.
- ***A învăța să faci*** – pentru a achiziționa nu doar deprinderi ocupaționale, ci și mai larg, competența de a face față situațiilor variate și a lucra în echipă. De asemenea înseamnă a învăța să acționezi în contexte sociale variate de tip informal sau formal, alternând studiul cu munca.
- ***A învăța să trăiești împreună*** – prin dezvoltarea înțelegerii altor oameni, aprecierea interdependenței prin proiecte comune, învățarea managementului conflictelor cu respectarea valorilor pluralismului, înțelegerii mutuale și păcii.
- ***A învăța să fii*** – astfel încât să îți dezvolți propria personalitate și să acționezi cu un grad mare de autonomie, discernământ și responsabilitate personală. În consecință, educația nu trebuie să neglijeze nici un aspect

al potențialului unei persoane: memoria, gândirea, simțul estetic, capacitățile fizice și abilitățile de comunicare.

Se concluzionează că sistemele educaționale formale tind să accentueze achiziția cunoștințelor în detrimentul altor tipuri de învățare, dar este vital ca educația să fie privită actualmente într-o manieră mai cuprinzătoare. Acești patru piloni ce stau la baza formulării scopurilor educației, evidențiază cât de importante sunt emoțiile și relațiile sociale pentru procesul de învățare. A învăța să înveți necesită abilități, voință și un scop dinainte stabilit, iar acestea se învârt în jurul a ceea ce simțim în legătură cu noi și lumea înconjurătoare. În lumina acestor afirmații se constată că sistemele educaționale se confruntă cu noi provocări ce necesită reforme radicale. Pentru a răspunde nevoilor copiilor secolului XXI, școlile trebuie să se transforme din instituții închise, fără legătură cu viața adultă, astfel încât să depășească granițele naționale în căutarea cetățeniei la nivel planetar. Așa cum puncta Jacques Delors: „împreună cei patru piloni oferă un echilibru într-un moment în care mulți decidenți vorbesc despre educație, doar în legătură cu economia și piața muncii. Nu trebuie să neglijăm alte aspecte ale educației prin care oamenii sunt susținuți să atingă auto-desăvârșirea” (Delors J., 1996, p. 141).

Practica educațională din școli a fost dominată de achiziția cunoștințelor, de acea aspecte de semnificație profund umană, cum ar fi dragostea, prietenia, fericirea și contrariile lor, s-au considerat ca aparținând vieții private sau familiale a copilului. În prezent, ca rezultat al cercetărilor metodologice asupra naturii umane din psihologie, sociologie, biologie și înțelegerii mai profunde a proceselor învățării, s-a constatat că oricum copiii aduc în clasă cultura lor, starea de spirit, atitudinile și viața lor interioară. Ne aflăm în acest moment într-un proces de schimbare în care predarea și învățarea vor reprezenta experiențe profund emoționale și sociale, așa cum scria Dewey încă din 1897: „În concluzie, consider că individul ce urmează a fi educat este o ființa socială, iar societatea este o uniune organică de indivizi. Dacă eliminăm factorul social din copil, rămâne doar o abstracție; dacă eliminăm factorul individual din societate obținem doar o masă inertă și fără viață. Educația trebuie să înceapă cu un insight psihologic în capacitățile, interesele și obișnuințele copiilor.”(Dewey J, 1897, p. 77).

Recunoașterea pe scară largă a preocupărilor față de domeniul învățării sociale și emoționale este stipulată într-un document elaborat de Comisia Europeană în 2019, relevant pentru politicile educaționale, cu privire la competențele cheie pentru învățarea pe tot parcursul vieții (European Commission, 2019). Între cele 8 competențe cheie pentru învățarea pe tot parcursul vieții, se definesc **competențele personale, sociale și de a învăța să înveți** și se identifică cunoștințele, abilitățile și aptitudinile necesare relaționate cu aceste competențe.

Învățarea socială și emoțională a apărut dintr-o nevoie stringentă a spațiului social ce căuta răspunsuri și soluții înspre sistemele educative. Printre problemele și evoluțiile arhicunoscute cu care se confruntă culturile și societățile

actuale, le identificăm pe cele mai importante din perspectiva evidenței, structurându-le ca puncte de plecare pentru apariția învățării sociale și emoționale:

- Declinul evident în ceea ce privește starea de sănătate psihică și de bine a copiilor, fapt raportat de numeroase țări, printre care și România;
- Creșterea incidenței cazurilor de delicvență juvenilă, inclusiv de autolezare și chiar acte suicidare la copii și adolescenți;
- Sporirea numărului de conflicte, violență în școală, prezența adeseori a unui climat tensionat;
- Gradul de ocupare destul de ridicat al părinților, fapt ce afectează timpul petrecut cu copiii;
- Petrecerea de către copii a unui timp îndelungat în fața calculatorului, televizorului, cu diverse dispozitive electronice, facilitând alienarea socială și existența uneori într-o realitate virtuală;
- Îndepărtarea de natură, de rădăcinile spirituale ale umanității și de relațiile interumane autentice;
- Fenomenul din ce în ce mai pregnant al părăsirii timpurii a școlii;
- Scăderea interesului, atractivității, motivației intrinseci pentru școală și căutarea succesului social facil;
- Disjungerea relației școală-familie prin prezența unor obiective și valori diferite uneori contradictorii;
- Prezența pe scară largă a fenomenului de competiție școlară și socială exagerată, uneori fără respectarea unor reguli de corectitudine.

În consecință, multe culturi sunt conștiente că prezentul este tulbure și incert, plin de întrebări grave și neprevăzute și că răspunsurile vor avea un impact profund asupra lumii viitoare în care copiii vor trăi. Unul din aspectele principale se referă la criza percepută în coeziunea socială. Identitățile și grupurile care țineau societatea unită în trecut evoluează ca orice întreprindere umană, fiind marcate actualmente de fenomenul globalizării susținut de noile tehnologii informaționale de tip rețea. Deși lumea în concepția tradițională era caracterizată de o mai mare constanță și stabilitate a valorilor, în prezent avansul tehnologic, noile descoperiri ale impactului uman asupra mediului natural, mobilitatea socială crescută și interdependențele naționale aduc dimensiuni noi și complexe. Mai mult decât atât, se consideră că în această etapă ne situăm la trecerea din Era Informației în Era Inovației (Sakai-Miller, 2016). Actualmente, dispunem de o abundență de date disponibile pe o varietate de dispozitive digitale, însă accentul se deplasează acum către inovație și munca în echipă pentru a descoperi noi soluții și produse. Abilitățile specifice învățării în Era Inovației (colaborarea, comunicarea, creativitatea, gândirea critică) fac obiectul unei dezvoltări și aprofundări în cadrul unui curriculum de învățare socială și emoțională.

În același timp, ne confruntăm cu noi provocări nu doar în relațiile sociale, ci și în relațiile cu planeta însăși, în dorința de a asigura o dezvoltare eco-

nomică care să fie în acord cu mediul înconjurător. La baza educației pentru dezvoltare durabilă stau astfel competențe care se pot forma prin programe de învățare socială și emoțională. „Printre cele mai importante elemente de învățare relevante pentru dezvoltare durabilă, se află gândirea critică, autorefecția, analiza media, luarea personală și în grup a deciziilor și rezolvarea de probleme”. (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, 1999, p. 20). Suntem martorii unei creșteri enorme a posibilităților de călătorie, cât și a unei mari familiarități cu alte culturi decât cea proprie. Multiculturalismul și cetățenia globală au devenit un scop explicit al educației, de aceea învățarea limbilor moderne și o înțelegere profundă a culturii proprii, cât și a altora, este critică. Aceste tendințe se confundă uneori cu termenul de globalizare pe care unii îl văd ca putând crea noi oportunități, iar alții ca o amenințare a coerenței sociale. „Globalizarea, din cauza riscului producerii unei standardizări lipsite de suflet, poate duce la fragmentarea și reducerea sentimentului apartenenței la o comunitate mai largă. Acestea pot amenința pacea și creșterea spectrului de manifestare a rasismului și intoleranței” (OECD, 2001, p. 217). Nevoia de schimbare în cadrul sistemelor educaționale contemporane a apărut în mod repetat în publicațiile recente ale OECD și UNESCO, accentuând prioritatea formării unor abilități complementare celor cognitive. „Pasul nostru înainte este de a reintări funcția de socializare a școlii și de a recunoaște explicit natura ei comunitară. O asemenea perspectivă nu intră în conflict cu accentul puternic pe dezvoltare cognitivă, ci sugerează recunoașterea unui set comprehensiv de rezultate educaționale ce merg dincolo de standardele măsurabile” (OECD, 2001, p. 52).

În august 2007, UNESCO a reunit un grup de experți la Berlin și împreună au elaborat *Declarația Kronberg – Asupra Viitorului Achiziției și Disseminării de Cunoștințe* – o declarație care evidențiază din nou o schimbare radicală în percepție. Printre alte aspecte, documentul promovează educația extensivă, orientată de valori, ca o necesitate în plus față de cunoștințele profesionale normale. Optsprezece experți internaționali din treisprezece țări au fost de acord că educația se confruntă cu schimbări dramatice. „Instituțiile educaționale ale viitorului trebuie să se dedice mult mai intens capabilităților emoționale și sociale și să transmită o concepție educațională mai extensivă, orientată valoric. Importanța achiziționării cunoștințelor va scădea semnificativ în favoarea abilității de orientare în sisteme complexe și găsirii, evaluării și utilizării creative a informației relevante. Elevul va avea un rol mai activ și responsabil în procesul de învățare, inclusiv în crearea conținuturilor” (Declarația Kronberg, 2007, p. 3). În timp ce în trecut, obligativitatea și impunerea normelor era importantă, în ultimele decenii ale secolului XX s-a observat o schimbare către negociere și căutarea consensului în multe domenii ale vieții familiale și educaționale. Simultan, constatăm că societățile occidentale sunt orientate către un individualism puternic ce ridică întrebări privind viitoarea coerență socială și conservarea spiritului de colaborare în comunitate. Creșterea fragmentării familiale pune noi

presiuni emoționale asupra copiilor confrunțați cu sentimentul de insecuritate și neajutorare în singura oază de stabilitate pe care ei o percep.

Cadrul strategic al Cooperării europene în educație și formare (EU, 2020) elaborat de Consiliul Uniunii Europene statuează drept scop primordial dezvoltarea sistemelor educaționale pentru a asigura: a) împlinirea personală, socială și profesională a tuturor cetățenilor și b) prosperitatea economică sustenabilă și angajabilitatea prin promovarea valorilor democratice, cetățeniei active și dialogului intercultural. Mergând mai în profunzime, Obiectivul strategic numărul 4 vizează creșterea creativității și inovării, inclusiv antreprenoriatul, evidențiind astfel premisele învățării sociale și emoționale.

„Pe lângă faptul că generează împlinire personală, creativitatea constituie o sursă principală de inovare, care, la rândul său, este recunoscută ca fiind unul dintre factorii-cheie ai dezvoltării economice durabile. Creativitatea și inovarea sunt esențiale pentru dezvoltarea întreprinderilor și pentru capacitatea Europei de a concura la nivel internațional. O primă provocare este promovarea dobândirii de către toți cetățenii a competențelor-cheie transversale, cum ar fi competențele digitale, a învăța să înveți, spiritul de inițiativă și spiritul antreprenorial, precum și conștientizarea culturală. Ar trebui promovate comunități de învățare mai largi, care să implice reprezentanți ai societății civile și ai altor părți interesate, în vederea creării unui climat favorabil creativității și a unei mai bune reconcilierii a nevoilor profesionale și sociale, precum și a stării de bine individuale” (Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 28.5.2009, p. 3).

I.1.2. Învățarea socială și emoțională ca soluție la provocări particulare pentru starea de bine a copiilor

Constatăm că, necesitatea învățării sociale și emoționale s-a manifestat și ca reacție la problematica societății în ansamblu, dar și la provocările pe care trebuie să le gestioneze familia și copiii în mod special. Într-un studiu al Centrului Comun de Cercetare al Comisiei Europene, intitulat *Dezvoltarea abilităților sociale și emoționale prin învățare non-formală* (2020), se consideră că acestea sunt relevante pentru a face față incertitudinii: „Abilități cum ar fi flexibilitatea, reziliența, cooperarea și lucrul în echipă au devenit actualmente mult mai relevante pentru cetățeni. Aceste abilități ne permit să ne adaptăm mai bine la natura schimbătoare a pieții muncii, care este subiect al automatizării și schimbărilor în conținutul profesiilor și al condițiilor de lucru printre alte tendințe recente[...] Abilitățile sociale și emoționale, cum ar fi rezolvarea de conflicte, reziliența, flexibilitatea, cooperarea, conștiința de sine, creativitatea și empatia, devin relevante în diferite sfere ale vieții noastre pentru a face față incertitudinii într-un mod sănătos” (Comisia Europeană, 2020, p. 1).

În sintezele și anchetele realizate de **Organizația Mondială a Sănătății** se evidențiază clar starea sănătății mentale și bunăstării copiilor, oferindu-se și